

Předmluva [in: Paul Ricoeur: Myslet a věřit] [2000]

Čelný francouzský filosof Paul Ricoeur, který se uvolil odpovídat na otázky v rozsáhlém interview, jež nyní dostává český čtenář v překladu do rukou, není našim intelektuálním kruhům neznám. Obávám se však, že povědomí širší veřejnosti o něm a zejména o jeho myšlení je minimální. Pro mne je Paul Ricoeur jedním z nemnoha evropských filosofických velikánů druhé poloviny našeho století. Je to myslitel, o kterém doslova a do písmene platí, co si čtenář přečte v jedné z jeho odpovědí, totiž že ho nikdy „nepřestal trápit problém intelektuální poctivosti“. Pokud se domluvíme, co vskutku znamená slovo „relativní“ (tj. ve vztahu jsoucí, vztažený), mohli bychom říci, že tento po mém soudu nejzávažnější problém nejen každého filosofování, ale každého opravdového myšlení, si musí každý z nás osvojit a formulovat „relativně“ sám pro sebe a pro svou situaci. To totiž vůbec neznámá nějakou libovůli nebo svévoli, a už vůbec ne ničím nevázanou subjektivitu. Důraz na „relativnost“ znamená, že tu není možné žádné neutrální ani neosobní, tzv. „objektivní“ hodnocení. Intelektuální poctivost je doma pouze tam, kde se svobodně rozhodneme vzít na sebe odpovědnost a závazek docela určitého smyslu a zaměření. To nemůže učinit nikdo za nás, a ani my to nemůžeme učinit za někoho jiného. Na rozdíl od „objektivující“ vědy, kde se výsledky zkoumání uznávají za platné pouze tehdy, když nenesou žádné stopy zkoumajícího vědce, je filosofie nemyslitelná bez osobní angažovanosti, ba přímo zanícení a osobní intelektuální odvahy. Největším problémem mnoha evropských intelektuálů je však právě nedostatek této odvahy a osobního přesvědčení; nejhlubší český myslitel (Patočka to kdysi doprovodil slůvkem „asi“), totiž Emanuel Rádl, vynesl ve svých Dějinách filosofie velmi tvrdý soud nad celou dosavadní evropskou myšlenkovou (ale i životní) tradicí, která podle něho podlehla již od řeckých počátků právě „intelektualismu“, totiž jakémusi programově neutrálnímu, nezaujatému diváctví. (Ne nadarmo znamená řecké slovo THEORIA vlastně dívání, zírání.)

Říká-li Ricoeur, že ho nepřestal trápit problém intelektuální poctivosti, vyslovuje tím vlastně, že pro sebe přijal závazek nebýt pouhou lodičkou z kůry, pouhým kouskem korku v intelektuálním řečišti, ale klást si vždy znovu otázku vnitřní oprávněnosti a koherence, integrity na cestě vlastního myšlení. Ve filosofii naprosto neplatí otázka, zda to či ono je „průchodné“, jak si to zvykli říkat četní naši politikové. Bohužel žijeme v době, kdy naprostá většina i jinak brilantních myslitelů se chová jako rybky, které se v akváriu houfují v hejno a okamžitě se obracejí novým směrem, jakmile jedna vpředu zvolí nový směr. Paul Ricoeur se však v některých významných momentech francouzského intelektuálního vývoje nehoufoval, ba někdy se dostal do pozice myslitele, který se obrací dost

ostře proti proudu. Nejnápadnější to snad bylo na konci let šedesátých, kdy došlo k ochlazení vztahu mezi ním a většinou mladších francouzských myslitelů, a snad přímo k jejich vzájemnému odcizení. Ale nejde jen o ony spektakulární události, o nichž se Ricoeur ve svých odpovědích vyslovuje způsobem „understatementů“, jež jsou pro něho příznačné. Už sama okolnost, že z podhoubí francouzského protestantismu, těžce zápasícího o svou identitu, vyrostl myslitel první velikosti, byla průlomem jak pro život této menšiny, tak pro svět francouzské intelektuální elity, kterou rozdělovala otázka „náboženská“, resp. přesněji otázka křesťanství. Na jedné straně zastánci racionalismu, opoždění pokračovatelé osvícenců a přívrženci moderny, na druhé straně velcí katoličtí myslitelé, usilující o novou hybnost a rozhybání vod tradicionalismu, ale stále navazující na to nejlepší, co jim v dějinách bylo k dispozici. V takovéto situaci si Ricoeur nemohl před sebe stavět malé cíle a nemohl navazovat na malé myslitele. Vybral si tedy své velké mistry: jak sám uvádí, byl to především Gabriel Marcel, pozoruhodný, ale dost netypický katolický myslitel (a také autor řady filosoficky relevantních, ale nepříliš úspěšných divadelních her), Edmund Husserl (a jeho žáci); uvádí však ještě Naberta, Freuda a strukturalisty. (Mohli bychom doplnit, že se na počátku velmi důkladně zabýval také Jaspersem.) Jednou stránkou intelektuální poctivosti byla pro něho otázka věrnosti těm, z nichž především čerpal a kteří se stali zdrojem jeho inspirace. A to představuje otázku, jak nezůstat jen jejich eklektickým vykladačem, nýbrž jak je tlumočit „opravdu originálně a čestně“. Všimněte si, jaký význam Ricoeur přikládá diskusi, konfrontaci a zejména společnému bádání všude tam, kde jde o věci podstatné. A co tedy bylo pro Ricoeura tím podstatným, co určovalo jeho filosofickou situovanost i orientaci a výhledy? Sám o tom praví, že se ocitl „na křižovatce dvou spolu nesmířených myšlenkových proudů: filosofické kritiky a náboženské hermeneutiky“.

Ricoeur se stal velmi významnou a snad přímo rozhodující postavou pro sympatie a pomoc francouzských intelektuálů českému nezávislému myšlení osmdesátých let, když přijel v létě 1980 do Prahy (připravoval se tehdy překlad výboru jeho textů, a on se chtěl setkat s několika představiteli neoficiálního českého myšlení, protože si nebyl jist, zda svým souhlasem s vydáním nedělá chybu). Měl se tehdy setkat mj. také s Radimem Paloušem a Zdeňkem Neubauerem, který byl Ricoeurovými spisy velmi nadšen; měl též přijít do jejich kruhu. Radim Palouš mi nabídl, zda se s Ricoeurem nechci rovněž setkat (bylo domluveno, že až naposled, aby to neohrozilo ostatní setkání). Samozřejmě jsem to uvítal a chtěl jsem vzácného hosta pozvat také do svého teprve nedávno (v dubnu) nově zahájeného domácího semináře, který se po Tominově vzoru konal u nás v bytě pravidelně každé pondělí, ovšem s výjimkou prázdnin. Narychlo jsem tedy svolal všechny, kdo byli v Praze, a setkal jsem se s Ricoeurem

nejprve na náměstí Míru na Vinohradech (trochu naivně jsme očekávali, že takové setkání unikne pozornosti, ale možná tomu tak opravdu bylo). Překvapil jsem francouzského filosofa tím, že jsem vzpomněl, jak jsem ho před mnoha lety v únoru 1947 už jednou slyšel přednášet v belgickém Lustinu, kde jsem byl jako jeden ze tří československých delegátů na konferenci Světové federace křesťanského studentstva (u nás pod jménem Akademická YMCA). To byla dobrá legitimace, protože Ricoeur patřil už před válkou a zejména po válce k prominentním francouzským představitelům tohoto hnutí. Chtěl jsem mu pak vysvětlit, že jeho účast na našem semináři není bez rizika, ale Ricoeur se zajímal hlavně o to, co v semináře děláme. A pak, když skutečně přišel přednášet, k mému ohromení pokračoval v tématu tak, že přesně navázal na to, čím jsme se naposledy zabývali. Když se pak vrátil do Francie, velmi se zasloužil o start dlouhodobých aktivit francouzských intelektuálů, kteří sdružení v Asociaci Jana Husa (jejímž dlouholetým předsedou pak byl prof. Vernant) anebo s její podporou jezdili do Prahy přednášet a přiváželi s sebou také filosofickou literaturu. Od té doby navštívil prof. Ricoeur naši zemi několikrát, bohužel však vždy jen nakrátko. Je to muž velmi zaměstnaný.

Ve své vlasti zůstává Ricoeur po mém soudu zatím stále ještě nedostatečně oceněn (což ovšem zdaleka neznamena, že není ceněn), asi tak jako Jaspers v Německu anebo Masaryk-myslitel či Rádl u nás. Pozoruhodného ohlasu však dosáhl Ricoeur ve Spojených státech, kam přesunul v sedmdesátých a osmdesátých letech snad polovinu svých aktivit. Výsledky ovšem na sebe nechají i tam ještě čekat. Velcí myslitelé mohou být dostatečně oceněni obvykle až delší čas po své smrti (někdy dokonce až po staletích; i zde ovšem existují výjimky, ale je jich velmi málo). Nejčastěji to záleží především na tom, najdou-li kongeniální žáky a následovníky. Pevně doufám, že se brzo dočkáme překladu jednoho velkého Ricoeurova díla, abychom svou „intelektuální poctivost“ mohli osvědčit také v jeho případě.